

تحلیل و تبیین اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی جامعه عشایری و عوامل مؤثر در راستای ارتقای وضع موجود (مورد مطالعه: جامعه عشایری استان کرمانشاه)

مسعود صفری علی اکبری* - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیامنور، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۶ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۲ آذر ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: عشایر از مهمترین جوامع تولید کننده هر کشوری محسوب می شوند. این جامعه در ایران به واسطه نقش آفرینی در دوره های زمانی مختلف همواره بخش مهمی از جامعه را تشکیل داده است. در طی چند دهه گذشته به واسطه تصمیمات و برنامه ریزی ویژه برای جامعه عشایری، بخش زیادی از آنها اسکان یافته و همین موضوع اثرات متفاوتی برای این جامعه به دنبال داشته است.

هدف پژوهش: هدف این تحقیق، بررسی اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی جامعه عشایری و تبیین عوامل مؤثر در ارتقای وضع موجود است.

روش شناسی تحقیق: روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر گردآوری داده ها از طریق پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق را عشایر استان کرمانشاه تشکیل داده اند که با توجه به محدودیت های تحقیق، بر اساس فرمول کوکران ۳۸۱ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شد. روایی پرسش نامه از طریق نخبگان تایید و پایایی نیز با تکمیل ۳۰ پرسشنامه و محاسبه نتایج از طریق ضریب کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ تایید شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی پژوهش، مناطق عشایری استان کرمانشاه شامل عشایر کلهر، کرد و ثلاث است.

یافته ها و بحث: نتیجه آزمون ویلکاکسون نشان داد که اثرات اقتصادی اسکان در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار بوده است. با توجه به میانگین آزمون (۳/۳۰۲) اثرات اسکان از لحاظ اقتصادی قابل توجه و مثبت ارزیابی شده است. همچنین نتیجه آزمون دو جمله ای در سطح خدمات نشانگر معنادار بودن آزمون در سطح کمتر از ۰/۰۵ است. میانگین برابر با ۳/۸۸۳ تایید می نماید میزان برخورداری عشایر از خدمات گوناگون در بعد از اسکان بهبود پیدا کرده است. در این زمینه دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی با میانگین ۴/۵۳۲ بهترین وضعیت را داشته است. همچنین نتیجه مدل سازی معادلات ساختاری نیز نشان داد که ۱۸ عامل در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود به میزان ۵۸ درصد تاثیرگذار بوده اند. در این زمینه بیشترین تاثیرگذاری مربوط به عامل اجرای پروژه های گردشگری عشایری مانند اقامتگاه و... با تبیین ۰/۹۰ است.

نتایج: در مجموع این پژوهش به اثرات مثبت اسکان عشایر اشاره دارد. البته وضعیت برخی شاخص های اقتصادی از جمله پرورش دام، تولید صنایع دستی و تولید لبنیات در قبل از اسکان، مناسب تر بوده است. تبیین این شاخص ها نشانگر پیوند ناگسستنی آنها با حیات عشایر است.

کلیدواژه ها: وضعیت اقتصادی، اسکان عشایر، راهبردهای مطلوب، استان کرمانشاه.

مقدمه

زیست بشر در گذر زمان دچار تغییر و تحولات گسترده‌ای شده است و عوامل مختلفی در این زمینه دخیل هستند. بررسی‌ها نشان می‌دهد زندگی و معیشت میلیاردها نفر در سراسر جهان به دلایل مختلف از جمله تغییرات آب و هوایی مختل شده است (جمینی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۰۸). بر همین اساس شیوه‌های زیست تحت تاثیر عوامل طبیعی یا انسانی همواره دچار تغییر و تحولات گسترده‌ای بوده است. اما کنکاش در دوره‌های تاریخی مختلف نشان می‌دهد که زندگی بشر از گذشته تاکنون به سه شیوه غالب عشایری (کوچ‌نشینی)، روستایی و شهری دسته‌بندی می‌شود. کوچ‌نشینی کهن‌ترین شیوه زیست بشر است که پا برجا بودن آن تا عصر حاضر از بزرگ‌ترین جاذبه‌های این شیوه معیشت است (صیدایی و صادقی، ۱۴۰۲: ۱۳). بر همین اساس توجه به این نوع از شیوه زندگی برای هر کشوری مهم است. به عبارت دیگر توسعه در هر سرزمینی، در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که به تمامی گروه‌هایی که در آن زیست می‌کنند، توجه مفید و همراه با برنامه‌ریزی شود. یکی از این گروه‌ها، عشایر است که همواره در طول تاریخ تحولات گوناگونی را به خود دیده است (Trisno et al, 2023: 5).

ترکیب اجتماعی جامعه ایران را سه جمعیت متمایز شهری، روستایی و عشایری تشکیل می‌دهد (جوان و حجت‌شمامی، ۱۴۰۱: ۱۰۹). از گذشته دور سه شیوه معیشت (کوچندگی عشایر، روستائینی و شهرنشینی) در سرزمین ایران وجود داشته است (نوروزی و محمودیان، ۱۳۹۴: ۱۸) و به واسطه همین شیوه‌ها، سه جامعه در ایران سکونت داشته اند که یکی از جوامع مهم، عشایر بوده‌اند. کوچ‌نشینی کهن‌ترین شیوه زیست بشر است که پا برجا بودن آن تا عصر حاضر از بزرگ‌ترین جاذبه‌های این شیوه معیشت است (Otunchieva et al, 2021: 3). در ایران عشایر و طوایف گوناگونی زندگی می‌کنند که هر یک دارای ظرفیت‌های خاص خود هستند (میرواحیدی و اسفندیاری، ۱۳۹۵: ۶۶). عشایر در دوره‌های تاریخی ایران، بخش قابل توجه‌ای از جامعه را به خود اختصاص داده‌اند. اما با ورود به دوره مدرنیته و صنعت، از نقش و جایگاه این جامعه کاسته شد (اصغری لقمجانی و نسیمی، ۱۳۹۷). به عبارت دیگر به واسطه تغییرات و تحولات در نظام جهانی، این جامعه نیز دستخوش تغییرات زیادی شد (Golik, 2021: 39) که اسکان عشایر از بارزترین این مسائل است. به عبارت دیگر با گذار جوامع از سنتی به مدرن، این جامعه تحت تأثیر تحولات متنوع به مرور زمان دچار دگرگونی شد. این امر موجب اسکان عشایر به دو روش با برنامه و بدون برنامه (خودجوش) گردید که در نتیجه اثرات اقتصادی و اجتماعی متنوعی را در زندگی آنها ایجاد نموده است (شاطری و صادقی، ۱۳۹۱: ۱۰۵).

اسکان عشایر ایران به دلایل مختلف اعم از اجباری یا اختیاری در دوره‌های گوناگون اتفاق افتاده است (عباسی نصرآبادسلفی و همکاران، ۱۴۰۰). می‌توان گفت که بزرگترین تغییرات در حوزه جامعه عشایری مربوط به دوره رضاخان است (علم و مرادی، ۱۳۹۸: ۷۳). دولت رضاخان بر پایه سه اندیشه دولت‌سازی، ملت‌سازی و مدرن‌سازی، کوشید تا بدنه عشایر را از طریق حذف و مطیع کردن در بدنه ملی ادغام کند. مهمترین ارکان خط مشی دولت پهلوی برای جامعه عشایری بر سه پایه سیاست خلع سلاح، سیاست سلب قدرت و سیاست اسکان عشایر استوار بوده است (شیری و همکاران، ۱۳۹۷). بر پایه این سیاست‌ها، مناطق و جوامع عشایری تحت تاثیر نظام اسکان قرار گرفته‌اند. همانگونه که بیان شد اسکان جامعه عشایری ایران از سیاست‌های مهم در دوره‌های مختلف تاریخی برای این قشر از جامعه بوده است. اسکان عشایر کوچنده عبارت از تغییر رفتار اقتصادی و اجتماعی آنان به منظور بهبود کیفیت زندگی و بالا بردن سطح زندگی و گام گذاردن در مسیر تحول و پیشرفت دائمی است (ریاحی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۶). در حقیقت از جمله راهبردهای برنامه‌ریزی توسعه جامعه عشایری، ساماندهی و اسکان عشایر بوده است که عمدتاً باهدف عمران و نیز خدمات‌رسانی بهتر به مناطق عشایری (نوروزی و محمودیان، ۱۳۹۴: ۱۸) و در برخی موارد نیز به صورت اجباری تکوین یافته است. اسکان عشایر تحت شرایط اجتماعی و سیاسی حاکم و بویژه در دوره‌هایی با فشار سیاسی و محدودیت‌هایی از جمله محدودیت مراتع به دلیل ملی شدن آن، شدت گرفت (شاطری و صادقی، ۱۳۹۱: ۱۰۶). عوامل اجتماعی و اقتصادی متنوعی در اسکان عشایر تاثیرگذار هستند (شکور و همکاران، ۱۳۹۲) که می‌توان به دسترسی به خدمات، آموزش، مشکلات کوچ، حمل و نقل، معیشت، خدمات بهداشتی، سیاست‌های دولت و.... (شاطری و صادقی، ۱۳۹۱؛ عبدالله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶: Taheri et al, 2022) اشاره نمود. اگرچه اسکان عشایر موجب شده تا دسترسی جوامع عشایری به خدمات زیرساختی و دسترسی‌های آموزشی و همچنین مسکن و عوامل دیگر آسانتر شود و سطح رفاه نسبی آن‌ها با توجه به خدمات‌رسانی بیشتر به آن‌ها بهتر شود (Shekari et al, 2022)، اما جامعه عشایری ماهیت اصلی خود را با توجه به دام و مرتع که دو رکن اصلی زندگی در میان جامعه عشایر کوچ‌رو بوده است از دست داده است (حاجی علیزاده، ۱۴۰۲: ۸۱).

منصوری (۱۳۹۱) نشان داد که اسکان عشایر، باعث افزایش شاغلان بخش کشاورزی، کاهش شدید تعداد دام و درآمد حاصل از دامداری، بهبود وضعیت پوشش گیاهی، بهبود دسترسی به خدمات رفاهی، بهبود وضعیت سواد، افزایش اهمیت مشارکت زنان در مشاغل خانگی و صنایع دستی گردیده است. شاطری و صادقی (۱۳۹۱) نتیجه گرفت که اسکان تاثیرات مثبتی در وضعیت آموزش، سواد و بهداشت، درآمد، پس‌انداز خانوارها و تولید داشته و همچنین تاثیرات منفی از لحاظ کاهش دامداری نیز به دنبال داشته است. صلاح و نعمتی (۱۳۹۵) نشان داد که

مهمترین تأثیر طرح اسکان عشایر، برهم خوردن ساختار اجتماعی و از جمله تضعیف پایگاه اجتماعی، دگرگونی در حیات معیشتی و شغلی، تغییرات جمعیتی و تغییر شیوه آموزش و پرورش است. فرجزاده و همکاران (۱۳۹۵) دریافتند که اسکان در اطرافگاه‌های فصلی خطر زیست-محیطی را افزایش داده است؛ چرا که به دلیل محدود شدن شعاع چرای دام، افزایش زمان اقامت دام در مرتع، چرای زودرس، تخریب و فرسایش مراتع پیرامون را به دنبال داشته است. فراخ و امینی (۱۳۹۷) نشان دادند که بهبود مسکن و کیفیت زندگی، دسترسی به خدمات (زیربنایی، آموزشی و بهداشتی)، تقویت و بهبود روابط و مناسبات اجتماعی، تقویت بنیه اقتصادی، افزایش کیفیت و بهداشت محیط اسکان، آسیب‌های اجتماعی، بهبود وضعیت درآمدی، مشارکت و همکاری‌های جمعی و تغییر کاربری اراضی (تخریب‌های محیطی) از مهمترین تأثیرات اسکان است. نصیرنیا و شکوهی (۱۴۰۱) نتیجه گرفت اسکان خانوارهای عشایری موجب کاهش تاب‌آوری معیشتی آنان شده است. حاجی‌علیزاده (۱۴۰۲) در بررسی اثرات اسکان بر معیشت عشایر نتیجه گرفت که اسکان عشایر موجب شده تا دسترسی جوامع عشایری به خدمات زیرساختی و دسترسی‌های آموزشی و همچنین مسکن و عوامل دیگر آسانتر شود و سطح رفاه نسبی آن‌ها با توجه به خدمات‌رسانی بیشتر به آن‌ها بهتر شود اما جامعه عشایری ماهیت اصلی خود را با توجه به دام و مرتع که دو رکن اصلی زندگی در میان جامعه عشایر کوچ‌رو بوده است از دست داده است. جعفری و همکاران (۱۴۰۲) در ارزیابی اثرات اقتصادی-اجتماعی طرح‌های اسکان نشان دادند که اسکان آثار اقتصادی و اجتماعی متنوعی بر بهبود کیفیت زندگی عشایر داشته و برخی ساختارها را متحول نموده است.

ابراهیم (۱۹۸۴) به این نکته اشاره دارد که عشایر دارای ساختاری اقتصادی و اجتماعی ویژه‌ای هستند و با اسکان آنها این ساختار از بین می‌رود. در نتیجه بسیاری از ظرفیت‌های توسعه نیز می‌تواند به نابودی کشیده شود. آپتون^۲ (۲۰۱۰) نتیجه گرفت که مدرنیته عامل اصلی اسکان عشایر در مغولستان بوده که در نتیجه پیامدهای متنوعی شامل کاهش درآمد، عدم آشنایی به حرفه‌های جدید و مشکلات شیوه زندگی و همچنین ناشناخته بودن بازار از مهمترین آنها است. ونگ جون لی^۳ (۲۰۱۳) نتیجه گرفت که اسکان به رفاه خانوار و بهبود استانداردهای زندگی، افزایش درآمد، افزایش دام، توسعه کشاورزی و همچنین سرمایه‌گذاری دولتی در جامعه عشایر شده است. فن^۴ و همکاران (۲۰۱۴) در بررسی تثبیت و اسکان عشایر نتیجه گرفت که اسکان به بهبود اقتصادی عشایر از جنبه تولید لبنیات و فراوری آن، توسعه خدمات بهداشتی و آموزشی، گسترش بازار، افزایش پرورش دام و بازاریابی شده است. نیکلای کاردین^۵ (۲۰۱۶) نشان داد که با توسعه تکنولوژی و تأثیرات این موضوع، تحولات گسترده‌ای در جامعه عشایری رخ داده است که اسکان نمونه بارز آن است. او نتیجه می‌گیرد که اسکان باعث رشد و دسترسی عشایر به خدمات شده است. گوستازی^۶ (۲۰۱۸) به این نتیجه رسید که برنامه اسکان ممکن است به یک منبع درگیری در جایی خاتمه دهد ولی به دلیل کمبود مرتع و زمین درگیری دیگری در مکان دیگر آغاز شود. ژانگ^۷ و همکاران (۲۰۲۰) به این نتیجه رسیدند که اسکان فشار وارد به مرتع را کاهش می‌دهد.

کنکاش در تحقیقات ذکر شده نشان می‌دهد که اسکان عشایر دارای دو بعد مثبت و منفی بوده است؛ چرا که با اسکان عشایر برخی ساختارهای اقتصادی و اجتماعی عشایر نیز تغییر نموده است. برخی از ساختارهای شکل گرفته جدید، به بهبود شرایط زیستی عشایری منجر شده و برخی نیز اثرات منفی را به دنبال داشته است. اسکان عشایر به بهبود رفاه خانوار، تحصیلات، دسترسی به بازار، خدمات آموزشی و بهداشتی و... کمک نموده است. در مقابل کاهش تولیدات، کاهش دام، نابودی ظرفیت‌های تولیدی، از بین رفتن بنیه اقتصادی عشایر، کاهش مشارکت، تغییر روش‌های معیشت و... از مهمترین تأثیرات منفی اسکان عشایر شناخته شده است. به نظر می‌رسد اگر چه اسکان ظرفیت‌هایی برای بهبود زیست جامعه عشایری فراهم نموده است اما به دلیل تغییرات شکل گرفته در بستر مدرنیته، این جامعه بسیاری از بنیان‌های اقتصادی که با حیات آنها عجین بوده را از دست داده است. کم توجهی و یا بی توجهی در گذر از زیست عشایری به اسکان، میزان این تأثیرات را دو چندان نموده است. آنچه که در این فرآیند مهم است، توجه به ساختارهای اقتصادی و اجتماعی زیست عشایری و سپس تدوین برنامه اسکان آنها است.

1. Ebrahim

2. Upton

3. Wang Joli

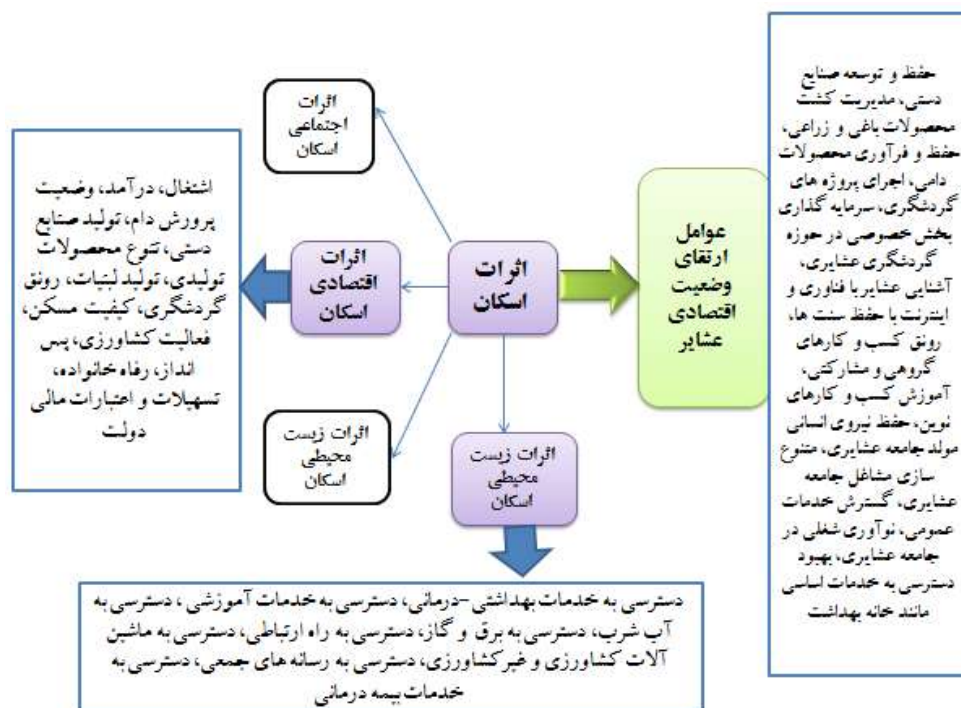
4. Fan

5. Nikolai Kardin

6. Giustozzi

7. Zhang

شکل زیر مدل مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد. بر اساس این مدل، اثرات اسکان در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی گنجانده شده است. در این پژوهش اثرات اقتصادی اسکان مورد تاکید است. همچنین بخش مهمی دیگری از پیامدهای اسکان، خدمات می‌باشند که بعد از اسکان تغییر و تحولات زیادی از لحاظ دسترسی برای جامعه عشایری اتفاق افتاده است. با توجه به وضع موجود، عوامل متنوعی می‌تواند در ارتقای اقتصادی عشایر موثر باشد که بایستی مورد تاکید قرار گیرند. بنابراین شکل زیر به صورت جامع بخش‌های مهم اسکان از لحاظ تأثیرات اقتصادی، خدمات و عوامل موثر را مورد تاکید قرار داده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

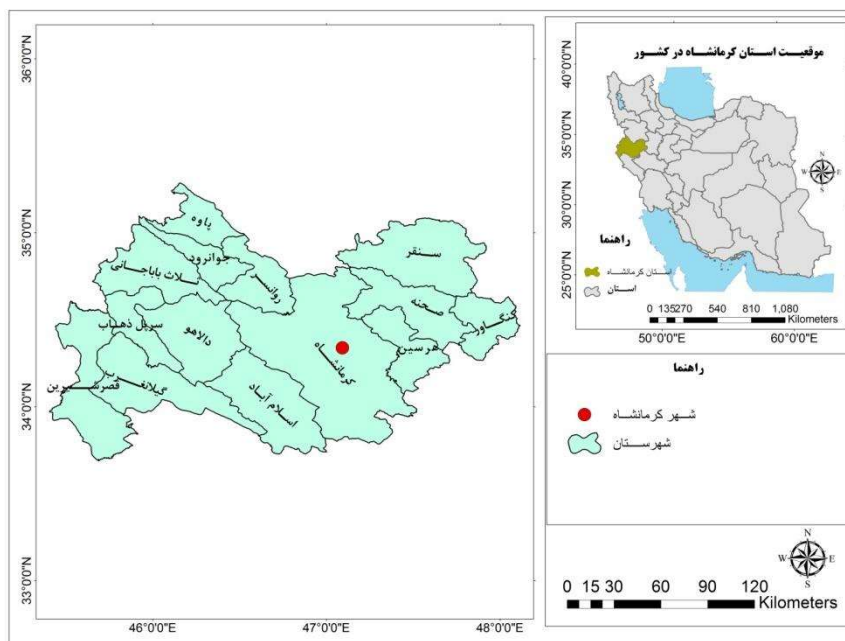
این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی، از لحاظ ماهیت توصیفی-تحلیلی و همچنین بر اساس روش تحلیل، کمی است. گردآوری داده‌ها از طریق روش میدانی و مبتنی بر پرسشنامه بوده است. جامعه آماری تحقیق را عشایر استان کرمانشاه تشکیل داده‌اند که اسکان یافته‌اند. جامعه عشایری استان بر اساس آخرین آمار ۷۵۰۰۰ نفر بوده است. با توجه به محدودیت‌های تحقیق، بر اساس فرمول کوکران ۳۸۱ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شد. روایی پرسشنامه از طریق نخبگان تایید و پایایی نیز با تکمیل ۳۰ پرسش نامه و محاسبه نتایج از طریق ضریب کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ تایید شد. در این پژوهش سه گروه عشایر استان شامل کلهر، ثلاث و کرد مورد مطالعه قرار گرفتند. برای تعیین حجم نمونه پرسشنامه، از روش مساوی استفاده شده و تعداد ۱۲۷ پرسشنامه در سطح هر گروه تکمیل شد. نمونه‌گیری به صورت اتفاقی (تصادفی) انجام شده و تمامی افراد شانس مساوی جهت پاسخگویی به پرسشنامه را داشته‌اند. بعد از گردآوری داده‌های میدانی، داده‌ها وارد نرم‌افزار SPSS شده و با استفاده از آزمون‌های آماری مناسب شامل، آزمون ویلکاکسون، آزمون دوجمله‌ای و تحلیل عاملی، تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام شد. همچنین برای سنجش میزان اثرات عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر در وضع موجود، از مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار AMOS استفاده شد.

جدول ۱. شاخص‌های تحقیق و پایایی آنها بر اساس ضریب کرونباخ

شاخص	متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی	۱۴	۰/۷۸۹
برخورداري و دسترسی به خدمات	۱۱	۰/۷۸۱
عوامل موثر در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر	۱۸	۰/۸۰۱

قلمرو جغرافیایی پژوهش

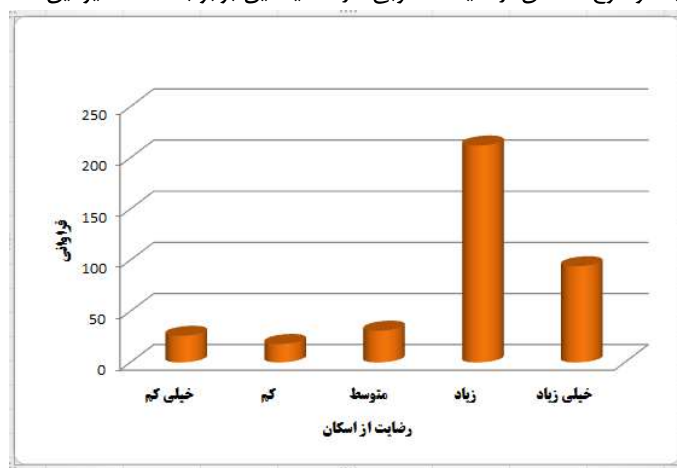
قلمرو پژوهش را زیست‌بوم عشایر استان کرمانشاه تشکیل داده است. بر اساس آمار در دسترس، جمعیت بیلاقی عشایر استان کرمانشاه ۷۹۲۰۸ نفر (۱۴۱۰۹ خانوار) و جمعیت قشلاقی عشایر این استان ۷۳۶۴۱ نفر (۱۳۱۵۴ خانوار) بوده است. استان کرمانشاه حدود ۷ درصد از جمعیت عشایری کشور را در خود جای داده و جزو هشتمین استان از نظر جمعیت عشایر در کشور است. جمعیت عشایری ۴/۲ درصد از جمعیت استان را شامل می‌دهد. ۷۳ درصد از مردان و ۵۴ درصد زنان عشایری استان کرمانشاه باسواد هستند. استان کرمانشاه دارای ۱۴ ایل است. قشلاق عشایر کرمانشاه شامل مناطق رومیشگان استان لرستان، دهلران استان ایلام و دشت آزادگان و فکه استان خوزستان است. این بخش از جامعه از لحاظ اقتصادی وابستگی به پرورش دام دارند که عشایر کرمانشاه دارای ۱۵۰۰۰۰۰ هزار راس دام می‌باشند. آمار نشان می‌دهد که سالانه ۱۲۰۰۰ هزار تن گوشت قرمز و ۲۴۰۰۰ هزار تن شیر و ۶۰۰۰ هزار تن سایر فرآورده‌های دامی تولید می‌کنند (اداره عشایری استان کرمانشاه، ۱۴۰۲). به طور کلی بخشی از ایلات شامل ایل زنگنه، ایل سنجایی، ایل کلهر، ایل گوران، ایل بالاوند زردلان، ایل ثلاث باباجانی، ایل زوله، ایل قلخانی، ایل جاف، ایل خزل، ایل کرد و ایل ترکاشوند اسکان یافته‌اند. برخی از این اسکان‌ها برنامه‌ریزی شده و برخی نیز به صورت خودجوش بوده است.

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی قلمرو تحقیق

یافته‌ها و بحث

توزیع فراوانی نمونه آماری بر اساس متغیر جنس نشان می‌دهد که ۵۴/۹ درصد نمونه از گروه مردان و ۴۵/۱ درصد نیز از گروه زنان بوده‌اند. حداقل سن ۲۲ و حداکثر نیز ۵۷ سال بوده است. بررسی متغیر تحصیلات نشان می‌دهد که بیشترین سطح تحصیلات افراد مربوط به گروه دیپلم با ۳۱/۲ درصد در رتبه اول و گروه راهنمایی نیز با ۱۹/۹ درصد از تحصیلات در رتبه دوم قرار دارد. کمترین تعداد نمونه نیز مربوط به گروه بیسواد با ۱۱/۳ درصد می‌باشد. ۹/۲ درصد نمونه آماری را افراد دارای تحصیلات ابتدایی و ۱۶ درصد افراد نیز دارای تحصیلات دبیرستان بوده‌اند. ۱۲/۳ درصد افراد نیز لیسانس داشته‌اند. بررسی متغیر شغل اصلی سرپرست خانوار نشان می‌دهد که ۳۷/۳ درصد به فعالیت دامداری مشغول بوده‌اند که بیشترین حجم نمونه از نظر این متغیر را شامل شده است. همچنین ۲۸/۶ درصد افراد در بخش زراعت و ۴/۵ درصد در بخش باغی مشغول به فعالیت بوده‌اند. علاوه بر این ۲۳/۴ درصد در بخش صنعت و ۶/۳ درصد نیز در بخش خدمات مشغول به فعالیت بوده‌اند. ارزیابی دیدگاه نمونه آماری نسبت به رضایت از اسکان نشانگر آن است که ۵۵/۶ درصد افراد گزینه زیاد و ۲۴/۷ درصد نیز گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. همچنین ۶/۸ درصد گزینه رضایت خیلی کم، ۴/۷ درصد گزینه کم و ۸/۱ درصد گزینه متوسط را انتخاب نموده‌اند. در مجموع ۸۰/۳ درصد نمونه آماری، نسبت به موضوع اسکان، رضایت مطلوبی دارند. میانگین برابر با ۳/۸۶۶ نیز این مطلب را تایید می‌نماید.

شکل ۳. توزیع فراوانی دیدگاه روستاییان نسبت به ورود گردشگران

ارزیابی معناداری اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی جامعه عشایری

برای بررسی اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی جامعه عشایری، دیدگاه آماری برای هر دو مقطع زمانی قبل و بعد از اسکان مورد سنجش قرار گرفته است. نتیجه آزمون ویلکاکسون نشان داد که شاخص‌های اشتغال (۳/۸۳۷)، درآمد (۳/۷۰۳)، رونق گردشگری (۴/۵۱۱)، کیفیت مسکن (۳/۶۹۲)، فعالیت کشاورزی (۴/۰۳۴)، حمایت و اعتبارات دولت (۳/۸۶۶)، رفاه خانوار (۳/۸۲۶) و کاربری و ارزش زمین (۳/۷۶۳)، دارای میانگین‌های بیشتری در بعد از اسکان بوده‌اند و لذا می‌توان نتیجه گرفت که شاخص‌های ذکر شده بعد از اسکان وضعیت مطلوبی داشته‌اند. در واقع اسکان، اثرات اقتصادی مناسبی از لحاظ شاخص‌های ذکر شده داشته و به بهبود آنها کمک نموده است. رتبه‌های مثبت شاخص‌های ذکر شده نیز بیشتر از رتبه‌های منفی است و در نتیجه تایید کننده وضعیت بهتر شاخص‌ها بعد از اسکان است.

همچنین نتیجه نشان می‌دهد که برخی از شاخص‌های اقتصادی در قبل از اسکان مناسب‌تر بوده و با فرآیند اسکان عشایر، وضعیت نامطلوبی پیدا کرده‌اند. از جمله این شاخص‌ها می‌توان به وضعیت پرورش دام، تنوع محصولات تولیدی، تولید لبنیات، پس‌انداز اشاره نمود. در واقع مقایسه میانگین این شاخص‌ها نشانگر آن است که میانگین بعد از اسکان نسبت به قبل از آن، کمتر شده و لذا می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت دامداری و تولید لبنیات با اسکان عشایر ضعیف‌تر و نامناسب‌تر شده است. تعداد رتبه‌های منفی آزمون برای این شاخص‌ها نیز بیشتر از رتبه‌های مثبت است که می‌تواند دلیلی دیگری بر تایید مطالب بیان شده است.

در مجموع بررسی نتیجه آزمون ویلکاکسون در سطح شاخص‌های اقتصادی نشانگر آن است که اثرات اسکان در سطح کمتر از ۰/۰۵ و برابر با ۰/۰۰۰ معنادار بوده است. با توجه به میانگین برابر با ۳/۳۰۲ و همچنین بیشترین بودن رتبه مثبت آزمون (۲۷۵) نسبت به رتبه منفی (۸۲)، می‌توان نتیجه گرفت که اثرات اسکان از لحاظ اقتصادی قابل توجه و مثبت ارزیابی شده است. به عبارت دیگر وضعیت اقتصادی عشایر بعد از اسکان به نسبت بهبود پیدا کرده و تغییرات در این زمینه قابل مشاهده است (جدول ۲).

جدول ۲. ارزیابی اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی جامعه عشایری (آزمون ویلکاکسون)

شاخص‌ها	میانگین داده‌ها		رتبه‌ها		معناداری
	قبل از اسکان	بعد از اسکان	رتبه منفی	رتبه مثبت	
وضعیت اشتغال	۲/۵۲۲	۳/۸۳۷	۷۰	۳۰۶	۰/۰۰۰
وضعیت درآمد	۲/۷۹۲	۳/۷۰۳	۱۰۱	۲۶۳	۰/۰۰۰
وضعیت پرورش دام	۴/۰۴۷	۲/۲۹۴	۲۹۱	۱۳	۰/۰۰۰
وضعیت تولید صنایع دستی	۳/۹۴۷	۱/۸۷۱	۳۲۳	۱۰	۰/۰۰۰
تنوع محصولات تولیدی	۳/۸۲۴	۲/۲۶۲	۲۸۶	۳۰	۰/۰۰۰
تولید لبنیات	۳/۶۰۸	۲/۶۳۲	۱۹۷	۱۳۸	۰/۰۰۰
رونق گردشگری	۲/۱۸۱	۴/۵۱۱	۰	۳۰۴	۰/۰۰۰
کیفیت مسکن	۲/۴۰۱	۳/۶۹۲	۷۵	۲۵۲	۰/۰۰۰
فعالیت کشاورزی	۲/۸۷۱	۴/۰۳۴	۷۷	۲۸۰	۰/۰۰۰
پس‌انداز	۳/۵۸۷	۲/۶۳۷	۲۰۳	۴۲	۰/۰۰۰
حمایت و اعتبارات مالی دولت	۲/۲۱۰	۳/۸۶۶	۴۲	۲۵۵	۰/۰۰۰
رفاه خانواده	۲/۰۴۲	۳/۸۲۶	۵۴	۲۶۷	۰/۰۰۰
کاربری و ارزش زمین	۲/۴۷۲	۳/۷۶۳	۶۶	۲۵۸	۰/۰۰۰
مجموع اثرات اسکان از لحاظ اقتصادی	۲/۹۶۲	۳/۳۰۲	۸۲	۲۷۵	۰/۰۰۰

ارزیابی میزان برخورداری سایت‌های اسکان عشایری از لحاظ خدمات

نتیجه آزمون دو جمله‌ای در زمینه سنجش میزان برخورداری سایت‌های اسکان عشایری از لحاظ خدمات نشان می‌دهد همه خدمات (۱۱ مورد) در سطح کمتر از ۰/۰۵ و برابر با ۰/۰۰۰ معنادار بوده‌اند. بررسی جهت معناداری با توجه به میانگین‌های گزارش شده نشان می‌دهد بهترین وضعیت عشایر از لحاظ خدمات بعد از اسکان در زمینه دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی با میانگین ۴/۵۳۲ بوده است. همچنین دسترسی به

خدمات دامی (دامپزشکی) با میانگین ۴/۰۸۹ و دسترسی به راه ارتباطی با میانگین ۳/۹۸۷ در رتبه‌های بعدی برخورداری شناخته شده‌اند. کمترین میانگین از لحاظ برخورداری عشایر از خدمات در بعد از اسکان نیز مربوط به خدمات دسترسی به بازار (خرید و فروش کالا) با میانگین ۳/۶۱۱ بوده است. همچنین نتیجه آزمون در سطح مجموع خدمات نشانگر معنادار بودن آزمون در سطح کمتر از ۰/۰۵ است. میانگین برابر با ۳/۸۸۳ تأیید می‌نماید که از دیدگاه جامعه آماری میزان برخورداری عشایر از خدمات گوناگون در بعد از اسکان بهبود پیدا کرده است (جدول ۳).

جدول ۳. سنجش میزان برخورداری سایت‌های اسکان عشایری از لحاظ خدمات (آزمون دو جمله‌ای)

خدمات	نسبت مشاهده گروه یک (کمتر از ۳)	نسبت مشاهده گروه دو (بیشتر از ۳)	نسبت مورد آزمون	P-value	میانگین
دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی	۰/۱۱	۰/۸۹	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۴/۵۳۲
دسترسی به خدمات آموزشی (سواد و مدرسه)	۰/۳۴	۰/۶۶	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۹۱۶
دسترسی به آب شرب	۰/۲۴	۰/۷۶	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۹۴۲
دسترسی به برق و گاز	۰/۳۷	۰/۶۳	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۴۶۴
دسترسی به راه ارتباطی	۰/۲۲	۰/۷۸	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۹۸۶
دسترسی به ماشین آلات کشاورزی و غیرکشاورزی	۰/۲۷	۰/۷۳	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۸۷۶
دسترسی به خدمات دامی (دامپزشکی)	۰/۲۶	۰/۷۴	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۴/۰۸۹
دسترسی به رسانه های جمعی (تلویزیون، رادیو و...)	۰/۳۱	۰/۶۹	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۸۷۱
دسترسی به خدمات اداری	۰/۲۵	۰/۷۵	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۷۸۲
دسترسی به خدمات بیمه درمانی	۰/۴۰	۰/۶۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۶۴۳
دسترسی به بازار (خرید و فروش کالا)	۰/۴۱	۰/۵۹	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۶۱۱
مجموع خدمات	۰/۰۲	۰/۹۸	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۳/۸۸۳

شناخت و ارزیابی عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته

در ادامه به شناخت و دسته‌بندی عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته پرداخته شده است. ۱۸ متغیر یا عامل موثر جمع‌بندی و مورد تحلیل قرار گرفت تا از طریق آنها، عوامل کلان تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته شناخته شود. در مطالعه حاضر برای شناخت راهبردها، مقدار KMO برابر با (۰/۶۰۲) به دست آمده که نشان دهنده وضعیت مناسب داده‌ها برای تحلیل عاملی است. این مقدار باید بیشتر از ۰/۵۰ باشد. مقدار بارتلت نیز برابر با ۶۸۵۶/۹۳۰ به دست آمده و در سطح ۹۹ اطمینان معنادار (۰/۰۰۰) است.

جدول ۴. مقدار KMO و آزمون بارتلت عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته

مقدار KMO	بارتلت (Bartlett Test)	DF	Sig
۰/۶۰۲	۶۸۵۶/۹۳۰	153	000/0

مقدار ویژه بیانگر سهم هر راهبرد از کل واریانس متغیرهاست و هر چه مقدار آن بزرگتر باشد، نشان دهنده اهمیت و تاثیر بیشتر آن راهبرد است. نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد که عامل کلان اول بیشترین سهم (۳۳/۷۹۶ درصد) را در تبیین واریانس عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته داشته است. همچنین عامل کلان دوم ۲۰/۲۷۶ درصد از متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. عامل سوم نیز ۱۱/۲۷۴ درصد از متغیر وابسته را تبیین نموده است. میزان تبیین عامل چهارم، ۷/۴۲۱؛ عامل پنجم ۶/۲۴۱ و عامل ششم ۵/۷۹۸ درصد می‌باشد.

جدول ۵. راهبردهای استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آنها

راهبرد	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
اول	۶/۰۸۳	۳۳/۷۹۶	۳۳/۷۹۶
دوم	۳/۶۵۰	۲۰/۲۷۶	۵۴/۰۷۲
سوم	۲/۰۲۹	۱۱/۲۷۴	۶۵/۳۴۶
چهارم	۱/۳۳۶	۷/۴۲۱	۷۲/۷۶۷
پنجم	۱/۱۲۳	۶/۲۴۱	۷۹/۰۰۸
ششم	۱/۰۴۴	۵/۷۹۸	۸۴/۸۰۶

بر اساس تحلیل انجام گرفته شده، تعداد ۶ عامل کلان که مقدار ویژه آنها بزرگتر از عدد ۱ بوده، استخراج گردید که در ادامه ذکر شده-اند (جدول ۶).

عامل کلان اول: نتایج نشان می‌دهد که ۴ متغیر در این عامل بارگذاری شده‌اند. این عوامل ۳۳/۷۹۶ درصد از واریانس کل عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را تبیین کرده‌اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان اول "توسعه و فرآوری محصولات تولیدی عشایر" نام گذاری شد.

عامل کلان دوم: نتایج نشان می‌دهد که ۳ متغیر در این عامل بارگذاری شده‌اند. این عوامل ۲۰/۲۷۶ درصد از واریانس کل عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را تبیین کرده‌اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان دوم "بالفعل نمودن پتانسیل گردشگری عشایری" نام گذاری شد.

عامل کلان سوم: نتایج نشان می‌دهد که ۳ متغیر در این عامل بارگذاری شده‌اند. این عوامل ۱۱/۲۷۴ درصد از واریانس کل عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را تبیین کرده‌اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان سوم "بهبود فناوری و کسب و کارها در جامعه عشایری" نام گذاری شد.

عامل کلان چهارم: نتایج نشان می‌دهد که ۳ متغیر در این عامل بارگذاری شده‌اند. این عوامل ۷/۴۲۱ درصد از واریانس کل عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را تبیین کرده‌اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان چهارم "حمایت دولت" نام گذاری شد.

عامل کلان پنجم: نتایج نشان می‌دهد که ۳ متغیر در این عامل بارگذاری شده‌اند. این عوامل ۶/۲۴۱ درصد از واریانس کل عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را تبیین کرده‌اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان پنجم "نوآوری شغلی و حفظ نیروی انسانی" نام گذاری شد.

عامل کلان ششم: نتایج نشان می‌دهد که ۲ متغیر در این عامل بارگذاری شده‌اند. این عوامل ۵/۷۹۸ درصد از واریانس کل عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را تبیین کرده‌اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان ششم "توسعه خدمات عمومی عشایر" نام گذاری شد.

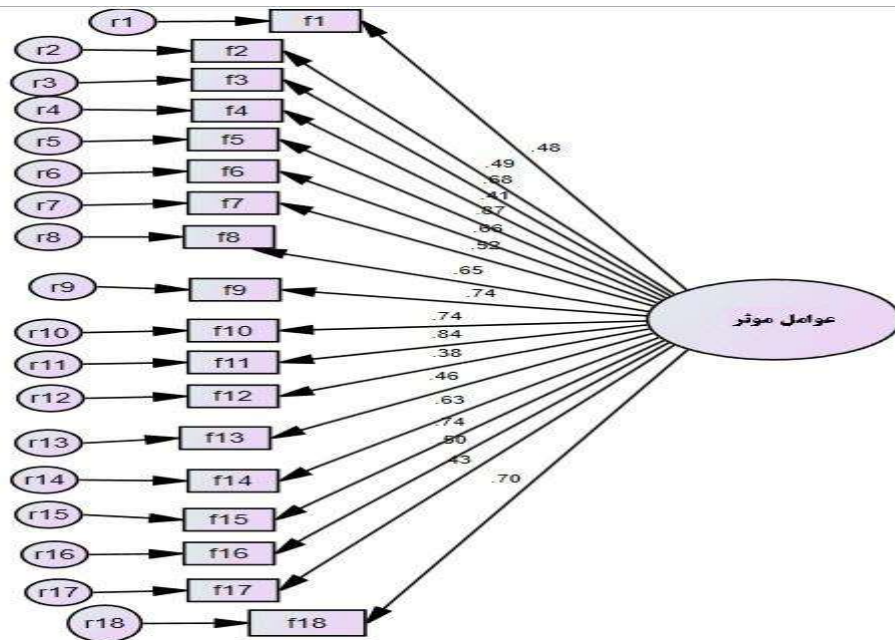
همچنین از نظر رتبه‌بندی عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته، نتیجه نشان داد که عامل برنامه‌ریزی برای رونق گردشگری عشایری با بار عاملی ۰/۹۵۶ به عنوان مهمترین عامل شناخته شده است. بازاریابی محصولات تولیدی عشایر با وزن ۰/۹۳۹ و بهبود دسترسی به خدمات اساسی مانند خانه بهداشت با وزن ۰/۹۲۸ در رتبه های دوم و سوم اهمیت شناخته شده‌اند. رونق کسب و کارهای گروهی و مشارکتی با بار عاملی ۰/۸۸۸ و حمایت و اعتبارات دولت در زمینه دامداری و تولید لبنات عشایر با بار عاملی ۰/۸۸۵ در رتبه-های بعدی قرار گرفته‌اند. جدول زیر نام‌گذاری و دسته‌بندی و اولویت‌بندی عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته را نشان می‌دهد (جدول ۶).

جدول ۶. نامگذاری و دسته‌بندی عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته

عامل کلان	درصد مقدار ویژه	عوامل خرد	بار عاملی
توسعه و فرآوری		حفظ و توسعه صنایع دستی	۰/۸۰۲
محصولات تولیدی	۳۳/۷۹۶	مدیریت کشت محصولات باغی و زراعی	۰/۷۴۶
عشایر		حفظ و فرآوری محصولات دامی	۰/۷۱۱
		بازاریابی محصولات تولیدی عشایر	۰/۹۳۹
بالفعل نمودن پتانسیل	۲۰/۲۷۶	اجرای پروژه‌های گردشگری عشایری مانند اقامتگاه و...	۰/۸۳۵
گردشگری عشایری		برنامه ریزی برای رونق گردشگری عشایری	۰/۹۵۶
		سرمایه گذاری بخش خصوصی در حوزه گردشگری عشایری	۰/۷۵۶
بهبود فناوری و کسب	۱۱/۲۷۴	آشنایی عشایر با فناوری و اینترنت با حفظ سنت ها	۰/۶۵۱
و کارها در جامعه		رونق کسب و کارهای گروهی و مشارکتی	۰/۸۸۸
عشایری		آموزش کسب و کارهای نوین با توجه به ظرفیت عشایر	۰/۷۸۲
حمایت دولت	۷/۴۲۱	حمایت و اعتبارات دولت در زمینه دامداری و تولید لبنات عشایر	۰/۸۸۵
		ارائه یارانه مصرف انرژی به عشایر در راستای رونق تولید	۰/۸۵۲
		بهبود عملکرد صندوق بیمه اجتماعی عشایر	۰/۷۳۷
نوآوری شغلی و حفظ	۶/۲۴۱	حفظ نیروی انسانی مولد جامعه عشایری	۰/۷۶۱
نیروی انسانی		متنوع سازی مشاغل جامعه عشایری	۰/۸۵۵
		نوآوری شغلی در جامعه عشایری از جمله فرآوری محصولات	۰/۷۴۲
توسعه خدمات عمومی	۵/۷۹۸	گسترش خدمات عمومی	۰/۶۶۱
عشایر		بهبود دسترسی به خدمات اساسی مانند خانه بهداشت	۰/۹۲۸

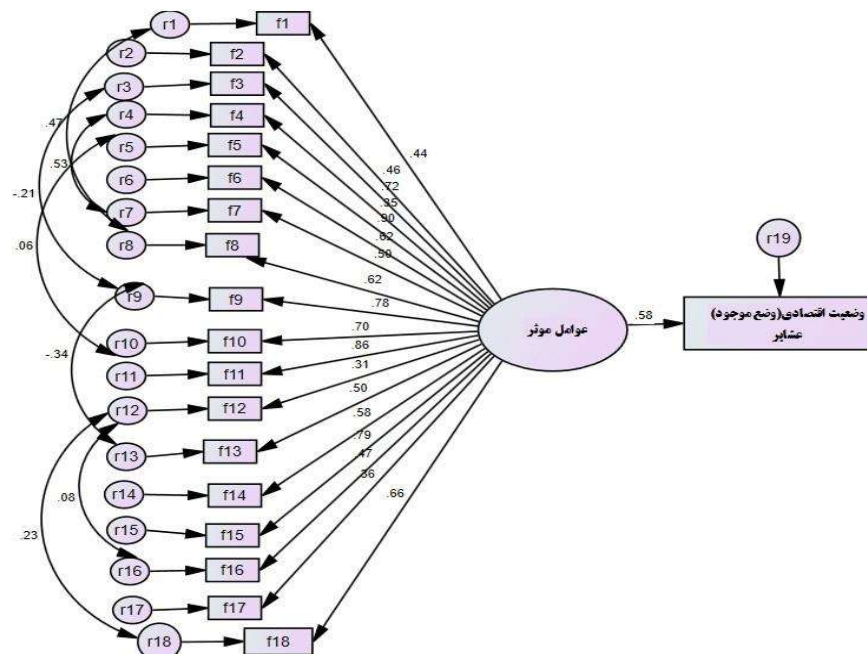
ارزیابی تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود از طریق مدلسازی معادلات ساختاری

جهت ارائه یک مدل تجربی از تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود، با استفاده از نرم-افزار AMOS، ابتدا مدل تحلیلی عاملی تاییدی (CFA) مرتبه اول مربوط به هر یک از عوامل (۱۸ مورد) را ترسیم کرده و در ادامه مدل مذکور، هر یک از عوامل اعتبارسنجی شده اند. عوامل مذکور با استفاده از مدل تحلیل عاملی اکتشافی در ۱۸ عامل اصلی طبقه‌بندی شده‌اند و عوامل شناسایی شده با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی اعتبار سنجی شده‌اند (شکل ۴). نتایج بررسی بار عاملی مربوط به ۱۸ عامل تاثیرگذار نشان می-دهد مقدار بارهای عاملی از ۰/۳ بیشتر بوده و نشان‌دهنده وضعیت مناسب عوامل شناسایی شده در مدل ترسیم شده می‌باشد. لذا این مدل می‌تواند تاثیر هر یک از این عوامل را بر ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر در وضع موجود را ارزیابی و پیش بینی نمایند.

شکل ۴. بار عاملی مربوط به متغیرهای مشاهده شده، عوامل شناسایی شده

پس از آنکه بارهای عاملی شاخص‌ها از تایید آنها اشاره داشته است، اقدام به ترسیم مدل اصلی پژوهش یعنی تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود شده است. شکل (۵) مدل نهایی تاثیر این عوامل بر وضعیت اقتصادی موجود عشایر را نشان داده است. این مدل یک مدل رگرسیونی بوده است که رابطه و تاثیرات ۱۸ عامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود را نشان می‌دهد. در ادامه نیز بر اساس جدول (۷) کلیت این مدل ارزیابی شده است.

شکل ۵. مدل ساختاری تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود

جدول (۷) شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود را بیان می‌نماید. نهایتاً نتایج حاصل از شاخص‌های برازش مدل نهایی نشان می‌دهد که مدل از برازش خوب برخوردار است و اعتبار و دقت لازم را در زمینه تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود را دارا است. در واقع این مدل توانسته است چگونگی و سطح اثرگذاری را بخوبی تبیین و ارائه نماید. از جمله شاخص‌های مهم در این زمینه می‌توان به میزان (CFI) برابر با ۰/۹۷۴، میزان (RMSEA) برابر با ۰/۰۷۲، میزان (HOELTER) برابر با ۲۳۴ اشاره نمود که با مقادیر پیشنهادی و استاندارد مطابقت دارند.

جدول ۷. شاخص‌های ارزیابی مدل تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود

شاخص	مقادیر پیشنهادی	مدل نهایی تحقیق
CMIN ^۱	-	۷/۴۳۲
DF ^۲	-	۳/۳۵۶
CMIN/DF ^۴	< ۵	۲/۲۱۴
CFI ^۵	> ۰/۹	۰/۹۷۴
RMSEA ^۶	< ۰/۰۸	۰/۰۷۲
HOELTER ^۷	> ۷۵	۲۳۴
RMR ^۸	۰	۰/۰۳۹
GFI ^۹	> ۰/۹	۰/۹۶۴
NFI ^{۱۰}	> ۰/۹	۰/۹۸۲
PRATIO ^{۱۱}	۰-۱	۰/۲۲۸

پس از بررسی برازش کلیت مدل تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود، اثر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. همان‌طور که مشاهده می‌شود نقش عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود در میان پاسخگویان در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار است. بالاتر بودن نسبت بحرانی آبرآورد شده از مقدار ۲/۵۸ (نسبت بحرانی بالاتر از ۲/۵۸ نشانگر معناداری اثر می‌باشد)، نیز نشان‌دهنده معناداری اثر متغیر مستقل پژوهش (عوامل شناسایی شده) بر متغیر وابسته (وضعیت اقتصادی عشایر در وضع موجود) می‌باشد. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که ۱۸ عامل بررسی شده از جمله حفظ و توسعه صنایع دستی، مدیریت کشت محصولات باغی و زراعی، حفظ و فراوری محصولات دامی، بازاریابی محصولات تولیدی عشایر، اجرای پروژه‌های گردشگری عشایری مانند اقامتگاه و...، برنامه‌ریزی برای رونق گردشگری عشایری، آشنایی عشایر با فناوری و اینترنت با حفظ سنت‌ها، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه گردشگری عشایری و غیره می‌توانند در وضعیت اقتصادی عشایر و ارتقای وضعیت موجود آنها موثر هستند. بررسی میزان نقش ۱۸ عامل تاثیرگذار نشان می‌دهد مقدار اثر کل ۰/۵۸ بوده و در مجموع عوامل بررسی شده می‌تواند حدود ۵۸ درصد واریانس، نقش آفرینی و تاثیرات مثبت در بهبود وضعیت اقتصادی عشایر را تبیین نماید. بر اساس نتایج این مدل بیشترین تاثیرگذاری مربوط به عامل اجرای پروژه‌های گردشگری عشایری مانند اقامتگاه و... با تبیین ۰/۹۰ است که در واقع بیشترین تاثیر را در در میان عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر ایفا می‌نماید.

حمایت و اعتبارات دولت در زمینه دامداری و تولید لبنات عشایر با تبیین ۰/۸۶ و همچنین متنوع‌سازی مشاغل جامعه عشایری با تبیین ۰/۷۹ در رتبه‌های دوم و سوم تاثیرگذاری عوامل بررسی شده در وضعیت اقتصادی عشایر شناخته شده‌اند. علاوه بر این دو عامل رونق کسب و کارهای گروهی و مشارکتی با تبیین ۰/۷۸ و حفظ و فراوری محصولات دامی با تبیین ۰/۷۲ در رتبه‌های بعد اهمیت و تاثیرگذار قرار گرفته‌اند.

۱- کای اسکوتر؛ ۲- درجه آزادی؛ ۳- کای اسکوتر نسبی؛ ۴- برازش تطبیقی؛ ۵- ریشه میانگین مربعات خطای برآورد؛ ۶- شاخص هلتر؛ ۷- ریشه دوم مربع باقیمانده؛ ۸- شاخص نیکویی برازش؛ ۹- شاخص نرمال شده بنتلر- یونت؛ ۱۰- نسبت صرفه‌جویی؛ ۱۱- CR

بنابراین ۱۸ عامل بررسی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود تاثیرگذار می باشد که میزان این تاثیرگذاری به تفکیک هر عامل در جدول (۸) گزارش شده است.

جدول ۸. آماره های ضرایب مدل رگرسیونی تاثیر عوامل شناسایی شده در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته در وضع موجود از طریق مدل سازی معادلات ساختاری

متغیر مستقل	متغیر وابسته	نسبت بحرانی	اثر کل	سطح معناداری
حفظ و توسعه صنایع دستی		۶/۳۲۵	۰/۴۴	۰/۰۰۳
مدیریت کشت محصولات باغی و زراعی		۷/۱۲۵	۰/۴۶	۰/۰۰۰
حفظ و فرآوری محصولات دامی		۹/۴۵۰	۰/۷۲	۰/۰۰۲
بازاریابی محصولات تولیدی عشایر		۸/۵۴۶	۰/۳۵	۰/۰۰۴
اجرای پروژه های گردشگری عشایری مانند اقامتگاه و...		۷/۱۱۱	۰/۹۰	۰/۰۰۰
برنامه ریزی برای رونق گردشگری عشایری		۸/۴۳۵	۰/۶۲	۰/۰۰۰
سرمایه گذاری بخش خصوصی در حوزه گردشگری عشایری	وضعیت اقتصادی	۸/۶۵۷	۰/۵۹	۰/۰۰۳
آشنایی عشایر با فناوری و اینترنت با حفظ سنت ها	عشایر اسکان یافته	۷/۲۳۱	۰/۶۲	۰/۰۰۱
رونق کسب و کارهای گروهی و مشارکتی	در وضع موجود	۷/۴۶۰	۰/۷۸	۰/۰۰۰
آموزش کسب و کارهای نوین با توجه به ظرفیت عشایر		۶/۱۲۳	۰/۷۰	۰/۰۰۰
حمایت و اعتبارات دولت در زمینه دامداری و تولید لبنات عشایر		۸/۱۳۲	۰/۸۶	۰/۰۰۱
ارائه یارانه مصرف انرژی به عشایر در راستای رونق تولید		۷/۲۱۳	۰/۳۱	۰/۰۰۰
بهبود عملکرد صندوق بیمه اجتماعی عشایر		۶/۰۸۹	۰/۵۰	۰/۰۰۳
حفظ نیروی انسانی مولد جامعه عشایری		۷/۴۰۹	۰/۵۸	۰/۰۰۰
متنوع سازی مشاغل جامعه عشایری		۸/۲۳۴	۰/۷۹	۰/۰۰۰
نوآوری شغلی در جامعه عشایری از جمله فرآوری محصولات		۶/۵۶۰	۰/۴۷	۰/۰۰۰
گسترش خدمات عمومی		۹/۸۷۸	۰/۳۶	۰/۰۰۰
بهبود دسترسی به خدمات اساسی مانند خانه بهداشت		۷/۴۵۵	۰/۶۶	۰/۰۰۰

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان تحلیل اثرات اسکان بر وضعیت اقتصادی جامعه عشایری و تبیین عوامل موثر در راستای ارتقای وضع موجود/مورد مطالعه: جامعه عشایری استان کرمانشاه بوده که با حمایت مالی دانشگاه پیام نور تهیه شده است. بدین وسیله مراتب تشکر و قدردانی از تمامی مشارکت کنندگان را دارم.

نتیجه گیری

اسکان عشایر، یکجانشین شدن عشایری است که درحال کوچ فصلی، از محلی به محل دیگر برای امرار معاش، در تکاپو هستند. می توان گفت که اسکان گروه های عشایری راهبرد پذیرفته شده جهانی برای حل مشکلات عشایر است. طرح اسکان عشایر از جمله طرح هایی است که در چند دهه گذشته وقت زیادی گرفته و در هر دوره نیز حساسیت های زیادی به همراه داشته است. بررسی اثرات اسکان جامعه عشایری از جنبه های مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی دارای اهمیت است که در این پژوهش جنبه اقتصادی اسکان به صورت مطالعه موردی در استان کرمانشاه مورد تاکید قرار گرفته است. نتیجه پژوهش نشان داد که در مجموع وضعیت اقتصادی عشایر بعد از اسکان رو به بهبود یافته است؛ چرا که مقایسه شاخص های اقتصادی در قبل و بعد از اسکان چنین مطلبی را نشان می دهد. نتیجه نشان داد که شاخص های اشتغال،

درآمد، رونق گردشگری، کیفیت مسکن، فعالیت کشاورزی، حمایت و اعتبارت دولت، رفاه خانوار و کاربری و ارزش زمین، دارای میانگین‌های بیشتری در بعد از اسکان بوده‌اند و لذا می‌توان نتیجه گرفت که شاخص‌های ذکر شده بعد از اسکان وضعیت مطلوبی داشته‌اند. البته نتایج همچنین این مطلب را نشان داد که همه شاخص‌های اقتصادی بعد از اسکان وضعیت مناسبی نداشته‌اند؛ در واقع با اجرای اسکان، برخی شاخص‌ها که وضعیت مطلوبی داشته‌اند رو به ضعف نهاده و به مرور زمان اهمیت و جایگاه خود را از دست داده‌اند. پرورش دام، تنوع محصولات تولیدی، تولید لبنیات، پس‌انداز از بارزترین این شاخص‌ها محسوب می‌شوند. کنکاش در این شاخص‌ها نشانگر این نکته است که این شاخص‌ها با زندگی عشایر پیوند خورده و یکجانشینی عشایر، در نامناسب شدن وضعیت آنها نیز تاثیرگذار بوده است. برای مثال تولید لبنیات یا پرورش دام بیشتر با زندگی عشایر آمیخته بوده و با اسکان آنها، پرورش دام کاهش پیدا کرده و از طرف دیگر تولید لبنیات نیز به حداقل انجامیده است. نتایج این بخش از پژوهش توسط تحقیقات منصوری (۱۳۹۱)، شاطری و صادقی (۱۳۹۱)، فرج‌زاده و همکاران (۱۳۹۵)، ونگ جون لی (۲۰۱۳) و فن و همکاران (۲۰۱۴) پشتیبانی می‌شوند؛ چرا که در این پژوهش‌ها نیز بر تاثیرات اقتصادی اسکان به طرق مختلف در بهبود حیات عشایر اسکان یافته تاکید شده است.

همچنین نتیجه پژوهش نشان داد که میزان برخورداری سایت‌های اسکان عشایری از لحاظ خدمات در بعد از اسکان، مناسب بوده است. بگونه‌ای که بهترین وضعیت عشایر از لحاظ خدمات بعد از اسکان در زمینه دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی است. همچنین دسترسی به خدمات دامی (دامپزشکی) و دسترسی به راه ارتباطی در رتبه‌های بعدی برخورداری شناخته شده‌اند. ضعیف‌ترین وضعیت نیز مربوط به خدمات دسترسی به بازار (خرید و فروش کالا) می‌باشد. دسترسی به خدمات آموزشی مقدماتی (سواد و مدرسه)، دسترسی به آب شرب، دسترسی به برق و گاز، دسترسی به راه ارتباطی، دسترسی به رسانه‌های جمعی، دسترسی به خدمات اداری، دسترسی به ماشین‌آلات کشاورزی و غیرکشاورزی از دیگر موارد قابل ذکر است. بررسی عوامل موثر در ارتقای وضعیت اقتصادی عشایر اسکان یافته نشان می‌دهد که عوامل متنوعی می‌توانند تاثیرگذار باشند. عوامل در شش دسته کلی تحت عنوان عوامل کلان دسته‌بندی شدند که شامل توسعه و فرآوری محصولات تولیدی عشایر، بالفعل نمودن پتانسیل گردشگری عشایری، بهبود فناوری و کسب و کارها در جامعه عشایری، حمایت دولت، نوآوری شغلی و حفظ نیروی انسانی، توسعه خدمات عمومی عشایر می‌باشند. همچنین از نظر رتبه‌بندی عوامل تاثیرگذار در ارتقای وضعیت اقتصادی جامعه عشایری اسکان یافته، نتیجه نشان داد که عامل برنامه‌ریزی برای رونق گردشگری عشایری به عنوان مهمترین عامل شناخته شده است. نتیجه این بخش از پژوهش با نتایج تحقیقات فراخ و امینی (۱۳۹۷)، فن و همکاران (۲۰۱۴)، نیکلای کاردین (۲۰۱۶) همسو است؛ چرا که در این پژوهش نیز اشاره شده است که اسکان تغییرات گسترده‌ای در بحث خدمات و دسترسی فراهم نموده که تا قبل از اسکان، محدودیت‌های گوناگونی وجود داشته است.

نتایج نشان داد که عوامل متنوعی در ارتقای وضع موجود تاثیرگذار هستند که می‌توان به حفظ و توسعه صنایع دستی، مدیریت کشت محصولات باغی و زراعی، حفظ و فرآوری محصولات دامی، بازاریابی محصولات تولیدی عشایر، اجرای پروژه‌های گردشگری عشایری، برنامه‌ریزی برای رونق گردشگری عشایری، آشنایی عشایر با فناوری و اینترنت با حفظ سنت‌ها و غیره اشاره نمود. بر اساس نتایج بیشترین تاثیرگذاری در ارتقای وضعیت اقتصادی موجود عشایر مربوط به عامل اجرای پروژه‌های گردشگری عشایری مانند اقامتگاه؛ حمایت و اعتبارات دولت در زمینه دامداری و تولید لبنیات عشایر؛ متنوع‌سازی مشاغل جامعه عشایری؛ رونق کسب و کارهای گروهی و مشارکتی؛ حفظ و فرآوری محصولات دامی است.

نوآوری این پژوهش در دو نکته است. اول اینکه در این پژوهش مشخص شد که اسکان به توسعه بازار برای جامعه عشایر ختم شده است در حالی که پژوهش اپتون (۲۰۱۰) چنین نکته‌ای را رد نموده است. بنابراین به نظر می‌رسد این موضوع جای بررسی بیشتری دارد. همچنین نکته دوم اینکه در این پژوهش عوامل موثر در ارتقای وضعیت اقتصادی اسکان عشایر نیز تبیین و تحلیل شده که در پژوهش‌های گذشته کمتر به آن توجه و تاکید شده است. در مجموع نتیجه این پژوهش نشان داد که با اسکان عشایر وضعیت اقتصادی و خدمات رو به بهبود گذاشته شده است. آنچه که در این زمینه مهم است مدیریت بهتر این فرآیند جهت دسترسی به نتایج مطلوب تر است. علاوه بر این بایستی عوامل مهمی که در راستای بهبود وضعیت موجود تاثیرگذار هستند نیز مورد تاکید و برنامه‌ریزی اجرایی-عملیاتی قرار گیرند. با توجه به این نتایج چند پیشنهاد ارائه می‌شود. ۱- با توجه به ضعیف شدن تولیدات لبنی در عشایر اسکان یافته پیشنهاد می‌شود بستر و حمایت لازم دولت از عشایر اسکان یافته برای تولید لبنیات مورد تاکید قرار گیرد. ۲- پیشنهاد می‌شود با توجه به نیروی انسانی مناسب در زمینه صنایع دستی، این صنعت در میان عشایر اسکان یافته حمایت اعتباری و بازاری شود. ۳- پیشنهاد می‌شود گردشگری عشایری به عنوان یک ظرفیت اقتصادی مهم در عصر جدید مورد تاکید باشد. ۴- پیشنهاد می‌شود که آموزش لازم برای رونق خلاقیت و ابتکار در میان عشایر اسکان یافته مورد تاکید باشد. ۵- پیشنهاد می‌شود که

کسب و کارهای گروهی و جمعی با توجه به وضعیت مطلوب مشارکت در میان عشایر مورد برنامه ریزی و اجرا باشد. ۶- پیشنهاد می شود که فرآوری تولیدات لبنی عشایر به عنوان یک فعالیت جدید مورد تاکید باشد. ۷- پیشنهاد می شود برای تحقیقات آینده، بنیان ها و پیشران های اجتماعی عشایر اسکان یافته در منطقه کرمانشاه مطالعه شود. ۸- پیشنهاد می شود اثرات اسکان در بخش دامداری و وضعیت این بخش در اقتصاد استان مطالعه شود.

منابع

- اداره کل عشایری استان کرمانشاه. (۱۴۰۲). آمار و اطلاعات، کرمانشاه.
- اصغری لقمجانی، صادق؛ نسیمی، حمیدرضا. (۱۳۹۷). واکاوی تغییرات نسلی در سبک زندگی جامعه عشایری (مطالعه موردی، طایفه باباری، استان کهگیلویه و بویراحمد)، نگرش های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۱)، ۳۱۷-۳۳۸.
- جعفری، محمدحسین؛ جعفری، حمید؛ علیزاده، کتابون. (۱۴۰۲). ارزیابی اثرات اقتصادی- اجتماعی اجرای طرح های اسکان بر کیفیت زندگی عشایر (مطالعه موردی: عشایر شهرستان خواف)، جغرافیا و توسعه ناحیه ای، ۲۱(۲)، ۶۷-۱۰۳.
- جمینی، داود؛ شهابی، هیمین؛ نظری، حمید؛ آتش بهار، رامین. (۱۴۰۲). شناسایی سکونتگاه های روستایی در معرض خطر وقوع زمین لغزش در زیست بوم- های عشایری (مطالعه موردی: شهرستان پاوه). مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان، ۳(۱)، ۱۰۷-۱۲۲.
- جوان، فرهاد؛ حجت شمامی، سیروس. (۱۴۰۱). واکاوی ظرفیت های مغفول مانده گردشگری عشایری در ناحیه رضوانشهر، مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان، ۲(۱)، ۱۰۹-۱۲۲.
- حاجی علیزاده، جواد. (۱۴۰۲). بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر در بخش مرکزی شهرستان داراب، مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان، ۳(۱)، ۸۱-۹۴.
- ریاحی، وحید؛ احمدی، راشد. عزمی، آئیژ. (۱۳۹۲). بررسی نقش طرح های اسکان در توسعه اقتصادی و اجتماعی عشایر، مطالعه موردی (کانون های اسکان استان کهگیلویه و بویراحمد)، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۹۵، ۲۸-۱۱۲.
- شاطری، مفید؛ صادقی، حجت الله. (۱۳۹۱). واکاوی اثرات اقتصادی- اجتماعی اسکان خودجوش عشایر (مطالعه موردی: عشایر بخش دهدز شهرستان ایذه استان خوزستان). مجله برنامه ریزی فضایی، ۲(۲)، ۱۰۵-۱۲۸.
- شکور، علی؛ طیبی، حمیدرضا؛ باقرزاده، محمدصادق، واحدپور، غلامعباس. (۱۳۹۲). سنجش عوامل اجتماعی و اقتصادی موثر بر اسکان عشایر در استان فارس، مجله برنامه ریزی منطقه ای، ۳(۹)، ۱۱-۱۱.
- شیری، اختر؛ تنهایی، حسین؛ شیری، طهمورث. (۱۳۹۷). اسکان عشایر و تغییر قشربندی اجتماعی در ایران عصر رضاشاه، مجله جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۸(۴)، ۱۹۵-۲۰۹.
- صلاح، مهدی؛ نعمتی، محمدعلی. (۱۳۹۵). پیامدهای طرح اسکان عشایر بر حیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی لرستان. پژوهش های تاریخی ایران و اسلام، ۱۴۵، ۱۹-۱۷۰.
- صدیایی، سید اسکندر؛ صادقی، حجت الله. (۱۴۰۲). مکان یابی احداث اکوکمپ های گردشگری عشایری در منطقه چهارمحال و بختیاری. مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان، ۳(۱)، ۱۳-۳۰.
- عباسی نصرآباد سفلی، عبدالرسول؛ راسخ، کرامت الله؛ کریمی، مجیدرضا. (۱۴۰۰). تأثیر سیاست اسکان اجباری عشایر بر ساختار اجتماعی قوم لر استان کهگیلویه و بویراحمد در عصر پهلوی. مجله پژوهش های سیاسی و بین المللی، ۱۲(۴۷)، ۲۰۵-۲۲۴.
- عبدالله زاده، غلامحسین؛ قربانی، طاهره؛ شریف زاده، محمد شریف؛ خاکسار مقدم، گوهر. (۱۳۹۶). بررسی عوامل موثر بر گرایش به اسکان در بین خانوارهای عشایری شهرستان سمیرم، مجله فضای جغرافیایی، ۱۷(۵۷)، ۲۱۳-۲۳۴.
- علم، محمد رضا؛ مرادی، افروز. (۱۳۹۸). تحلیل روند و نتایج سیاست اسکان عشایر در ایلات ممسنی در دوره رضا شاه. مجله تاریخ اسلام و ایران، ۲۹(۴۱)، ۷۱-۸۹.
- فراخ، ثریا؛ امینی، عباس. (۱۳۹۷). ارزیابی پیامدهای اسکان جامعه عشایری شهرستان بویراحمد در کانون های دشت روم. علوم ترویج و آموزش کشاورزی، ۴(۱)، ۱۸۵-۱۹۷.
- فرج زاده، حسن؛ مهدوی، داوود؛ نظری، ام کلثوم. (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل آثار و پیامدهای اسکان عشایر بر تخریب مراتع، سومین کنفرانس بین المللی علوم جغرافیایی، شیراز.
- منصوری، فریبا. (۱۳۹۱). بررسی تأثیرات طرح اسکان عشایر بر وضعیت اقتصادی- اجتماعی خانوارهای ایل قشقایی (مطالعه موردی: کانون اسکان گودگپ در شهرستان شیراز)، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند، بیرجند.

- میرواحدی، سعید؛ سفندیاری، الهام. (۱۳۹۵). بررسی پتانسیل کارآفرینی گردشگری فرهنگی در جامعه عشایر قشقایی ایران، مجله گردشگری و توسعه، ۵(۳)، ۶۲-۷۸.
- نصیرنیا، فاطمه؛ شکوهی، زینب. (۱۴۰۱). بررسی اثر اسکان در تاب‌آوری معیشتی خانوارهای عشایری شهرستان فسا. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۵۳(۳)، ۷۷۳-۷۸۵.
- نوروزی، اصغر؛ محمودیان، فرزاد. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی عشایر اسکان‌یافته و اسکان نیافته (مطالعه موردی: شهرستان کوهرنگ. برنامه‌ریزی فضایی، ۵(۴)، ۱۷-۳۸.
- Ebrahim, M. (1984). Nomadism, settlement and development, *Habitat International*, 8(1), 125-241.
- Fan, M., Li, W., Zhang, C., Li, L. (2014). Impacts of Nomad Sedentarization on Social and Ecological Systems at Multiple Scales in Xinjiang Uyghur Autonomous Region, China, *Ambio*, 43(5), 673-686.
- Giustozzi, A. (2018). Typologies of nomad-settler conflict in Afghanistan. KAUL: the European Union.
- Golik, K. (2021). The Sedentarization and Gentrification in Post-Nomadic Districts. *Prace Etnograficzne*, 49(1-2), 37-62.
- Otunchieva, A., Borbodoev, J., & Ploeger, A. (2021). The transformation of food culture on the case of Kyrgyz nomads—A historical overview. *Sustainability*, 13(15), 1-19.
- Shekari, F., Ziaee, M., Faghihi, A., & Jomehpour, M. (2022). Nomadic livelihood resilience through tourism. *Annals of tourism research empirical insights*, 3(1), 1-20.
- Taheri, M., Poursaeed, A., Eshraghi-Samani, R., & Arayesh, M. B. (2022). Sustainable development: organizing nomads of the Zagros region based on grounded theory model. *GeoJournal*, 87(2), 1285-1298.
- Trisno, R., Husin, D., & Lianto, F. (2023). Reconceptualising nomadic architecture: from the body to the space creation. *City, Territory and Architecture*, 10(1), 1-18.
- Upton, C. (2010). Living off the land: Nature and nomadism in Mongolia. *Geoforum*, 41(6), 865-874.
- Zhang, J., Cui, X., Wang, Y., buzeren, G., Zhuang, Minghao., Ji, B. (2020). Ecological consequence of nomad settlement policy in the pasture area of Qinghai-Tibetan Plateau: From plant and soil perspectives, *Journal of Environmental Management*, 260(2), 34-46.